

PEDAGOGIK MAHORAT

2
2024

27.	<i>SAIDOV G'olibjon Komilovich, AXMEDOV Navzod Shuxratovich</i>	Psycho-emotional states and stress resistance of athletes of the Greco-Roman style	135
28.	<i>SAIDOV G'olibjon Komilovich, AXMEDOV Navzod Shuxratovich</i>	Greco-Roman wrestling and its impact on the development of personal potential and the formation of self-awareness and self-esteem of those involved	140
SAN'AT			
29.	<i>MUHAMMADIYEVA Zarina Bahodirovna, MAMATOV Dilshod Qodirovich</i>	O'quvchilarning estetik madaniyat va ijodkorlik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi	145
30.	<i>MARDOV Sanjar Xudoykulovich</i>	Grafik ta'lim jarayonida dizayn fikrlash va uni amaliy tatbiq qilishda grafik dasturlardan foydalanish metodikasini takomillashtirish	151
31.	<i>MUSTAFOYEV Baxtiyor Ibragimovich</i>	Milliy maqom san'ati ta'limi va ijrochiligida "Ustoz-shogird" an'analari	157
32.	<i>MUHAMMADIYEVA Nargiza Qudratovna</i>	Xalq hunarmandchiligiga oid ijodkorlik ko'nikmalarini shakllantirishning interfaol metodlari	161
33.	<i>SARIYEV Rabbim Shuhratovich</i>	Chizmachilik darslarida o'quvchilarga ijodiy loyihalashni o'rgatish metodikasini takomillashtirishning pedagogik modeli	167
34.	<i>XOJIKOB Komil Burovovich</i>	Центроархитектонический сравнительный анализ структур головного мозга одарённых музыкантов	171
TA'LIM MENEJMENTI			
35.	<i>MATKARIMOV Akramjon Muxtorovich</i>	Xalqaro baholash tadqiqotlarida qo'llaniladigan asosiy tushunchalarning ijtimoiy-pedagogik talqini	176
MA'NAVIYAT VA TARBIYA			
36.	<i>ASADOV To'lqin Hamroyevich, RIZOQULOV Zavqiddin Nuriddinovich</i>	Sharq donishmandlarining ayrim axloqiy-ma'rifiy qarashlari: xulq-atvor, rag'bat-tanbeh, ta'lim-tarbiya	181
37.	<i>IIKIMOVA Nargiza Sapxonovna</i>	Talabalarga qadriyatshunoslikning sharqona ildizlari haqida bilim berishning nazariy asoslari	186
38.	<i>IMINOVA Dilnoza Nasirovna</i>	O'quvchilarda kitobxonlikni targ'ib qilishda ota-ona rolini oshirishning pedagogik imkoniyatlari	192
39.	<i>JABBOROVA Saodat Zairovna</i>	Xorij mamlakatlarida bolalar tarbiyasiga qadriyatli yondashuvning o'ziga xos xususiyatlari	196
40.	<i>YUNUSOVA Go'zal Sultonovna</i>	Yoshlarda axloqiy qadriyatlar shakllanishiga ommaviy axborotning psixologik ta'siri	202

SAN’AT

O’QUVCHILARNING ESTETIK MADANIYAT VA IJODKORLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Muhammadiyeva Zarina Bahodirova,

Termez davlat universiteti

Badiiy grafika va dizayn kafedrasi erkin tadqiqotchisi

Mamatar Dilshod Qodirovich,

Buxoro davlat universiteti

Tasviriy va amaliy san’at kafedrasi professori, p.f.f.d (PhD)

Ushbu maqolada kelajakdagi san’at o’qituvchilarining estetik ko’nikmalarini rivojlantirishning ushbu jihatlari muhokama qilinadi. Rivojlangan demokratik mamlakatlar darajasida yuqori axloqiy, intellektual va ma’naviy yetuk shaxsni shakllantirishga qaratilgan o’zgarishlar kiritildi.

***Kalit so’zlar:** ijodkorlik, metodologiya, mustaqil ta’lim, shaxsiy estetik ko’nikmalar, idrok, talaba, o’qituvchi, morfologik yondashuv, mavsum.*

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИИ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ТВОРЧЕСТВА УЧАЩИХСЯ

В данной статье обсуждаются методические аспекты развития эстетических навыков будущих учителей рисования, были внедрены изменения, направленные на формирование высококачественной, интеллектуально и духовно зрелой личности на уровне развитых демократических стран.

***Ключевые слова:** творческие способности, методология, самостоятельное образование, личные эстетические навыки, восприятие, ученик, учитель, морфологический подход, время года.*

METHODOLOGY FOR DEVELOPING AESTHETIC CULTURE AND CREATIVE COMPETENCE OF STUDENTS

This article discusses methodological aspects of developing aesthetic skills of future art teachers at the level of developed democratic countries, changes aimed at forming a highly moral, intellectual and spiritual mature person were introduced.

***Keywords:** creativity, methodology, independent education, personal aesthetic skills, perception, student, teacher, morphological approach, season.*

Kirish. Madaniyatli jamiyatda hayotning estetik tomoni ham katta ahamiyatga ega bo’lib, nafaqat yuqori sifatli materiallardan tayyorlangan va ishlatish uchun qulay, balki chiroyli dizaynga ega bo’lgan ba’zi bir mahsulotdan ko’pchilik befarq o’tib keta olmaydi. “Ijodkorlik” mevalari bizni hamma joyda o’rab oladi: devozdagi rasmdan tortib, naqshinkor naqshli sopol gul idishgacha va ijodkor qanday va nimani yaratishiga qarab, turli xil ijod turlari ajralib turadi. Ushbu maqola asosiylarini taqdim etadi, shuningdek, mualliflarning shaxsiyatiga qo’yiladigan talablarni belgilaydi, bu sizga san’at durdonalarini yaratishga imkon beradi.

Ijodiy faoliyat va zarur qobiliyatlar: Muvaffaqiyatli bo’lish uchun ba’zi shaxsiy xususiyatlar juda muhimdir, bu sizga yangi g’oyani topish va to’g’ri loyihalash imkonini beradi:

- Xotira. Miyaning ushbu xususiyati tufayli bir ma’na ko’rilgan elementlar yoki tasvirlar xotirada qayta tiklanishi va ijodiy jarayonni yakunlash uchun etarli bo’lmagan etishmayotgan tafsilotlarni to’ldirishi mumkin.

- Tasavvur. Bu, shuningdek, to’g’ri ishlab chiqilishi kerak bo’lgan tasvir yoki g’oyaning qismlarini muvaffaqiyatli birlashtirishga imkon beruvchi juda muhim xususiyatdir. U ko’rgan yoki eshitgan his-tuyg’ular yig’indisi bo’lishi mumkin, ular kelajakda asar yoki obyektning semantik o’ziga aylanadi.

- Ilhom. Ijodkor odam uchun ilhom olish qobiliyati juda muhimdir. to’satdan g’oyani yaratishga olib keladigan aniq fikr holati. Ba’zilar uchun ilhom ma’lum voqealar, ma’lum his-tuyg’ularni boshdan kechirish yoki oddiygina g’ayrioddiy atmosfera tomonidan qo’zg’atiladi. Boshqalar uchun, atrof-muhit sharoitlari yoki kayfiyatidan qat’i nazar, ilhom birdan paydo bo’ladi.

Ijodiy faoliyat: modellashtirish: Qadim zamonlardan beri loy yordamida nafaqat san'at asarlari, balki oshxona anjomlari ham yaratilgan: kostryulkalar, loqanlar, krujkalor va shunga o'xshash uy-ro'zg'or buyumlari - har bir uyda mavjud bo'lgan umumiy mahsulotlar. Bu dasturxonlardan o'rtacha foydalanishga qaramay, ijodkor ulardan bezak yasagan: turli shakllar berib, naqshlar chizgan.

Loydan faqat bezak buyumlarini tayyorlash uchun ham foydalaniladi: vazalar, hayvonlar va odamlarning rasmlari, qutilar va boshqalar.

Loy san'atining o'ziga xosligi shundaki, modellashtirishni yaratuvchidan nafaqat ijodiy ma'lumotlar, balki epchil moslashuvchan qo'llar va asboblarni mohirona boshqarish ham talab qilinadi.

Adabiy ijodiy faoliyat: Adabiy asarlar muallifdan katta ijodiy salohiyatni talab qiladi, bu syujet, asar g'oyasi, shuningdek, qahramonlar obrazlarini yaratishda amalga oshiriladi. Jahon klassiklari ushbu asarlarning butun dunyo bo'ylab mashhurligiga olib kelgan kombinatsiyalarni topishdan oldin yozuv bilan qoplangan bir nechta qog'oz varaqalarini qanday tashlaganligi haqida ko'plab faktlar mavjud.

Adabiy san'atning o'ziga xosligi shundaki, personajlar va muhitni to'g'ri ifodalash uchun muallifdan mukammal mahorat talab etiladi. Jahon miqyosidagi juda kam uchraydigan asarlar ideok etish qiyin bo'lgan murakkab tilda yozilgan, chunki san'atning ushbu sohasida so'zning badiiyligi va soddaligi bir vaqtning o'zida juda muhimdir.

Badiiy ijod: Ijodning bu turi, har qanday boshqa kabi, g'oyadan boshlanadi. Binobarin, rassomning rangtasvir texnikasini puxta egallashi yetarli emas: bu mahorat yordamida ma'noni ifodalay olishi muhim.

Ehtimol, bu eng qiyinlaridan biri, chunki rasm yordamida ko'p narsani ifodalash mumkin va shuning uchun ijodiy izlanish uzoq vaqt talab qilishi mumkin: barcha xilma-xillikdan o'ylab topilgan narsani eng aniq aks ettiradigan elementlarni tanlash qiyin.

Badiiy ijodkorning qobiliyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, undan voqelikni hissiy ideok etish, kuzatish va mulohaza yuritish qobiliyati, shuningdek, o'zini ifoda etish qobiliyati talab qilinadi.

Iqtidoqli rassomlar jamiyat uchun ahamiyatli bo'lgan rasmlarni yaratadilar va ular buni diqqatning haqiqiy obyektlarini tanlash qobiliyati tufayli amalga oshiradilar.

Demak, ijodkorlik murakkab hodisa bo'lib, u muayyan shaxsiy fazilatlarni, to'plangan malaka va egallagan bilimlarni, eng muhimi, amalga oshirish uchun iste'dodni talab qiladi.

Faoliyat subyektlarining o'z ishiga munosabati (ishdan qoniqish, uni amalga oshirishda mustaqillikka intilish; uni hal qilish jarayonida ijobiy motivatsiya) va ijodiy muammolarni hal qilish jarayoni (ilgari olingan bilim, ko'nikma, usullarni mustaqil ravishda uzatish), yangi vaziyatdagi faoliyat, muammoni ko'rish, yangi funktsiyani taniqli obyektga ko'rish va boshqalar, ijodkorlik ustun komponent sifatida uning maqsadlari yoki usullari tarkibiga kiritilgan faoliyat va hokazo. natija va ayni paytda shaxsni yanada rivojlantirish, ijodiy salohiyatini rivojlantirishning muhim shartidir.

Ijodiy faoliyat: inson yoki jamoaviy faoliyat shakli - ilgari mavjud bo'lmagan sifat jihatidan yangisini yaratish, rag'batlantirish va hokazo muammoli vaziyat, to'ruv an'anaviy hal qilish mumkin emas, yo'llari. Faoliyatning asl mahsuloti nostandart gipotезarni shakllantirish, noan'anaviy bo'lganlarning ixtiyori natijasida olinadi. Muammoli vaziyat elementlarining o'zaro bog'liqligi, bevosita bog'liq elementlarni jalb qilish, ular o'rtasida o'zaro bog'liqlikning yangi turlarini o'rnatish. Buning uchun zaruriy shartlar - fikrlashning moslashuvchanligi (hal qilish usullarini o'zgartirish qobiliyati), tanqidiylik (samarali bo'lmagan strategiyalardan voz kechish qobiliyati), tushunchalarni birlashtirish va uyg'unlashtirish qobiliyati, idrokning yaxlitligi va boshqalar. Ijodiy qobiliyatlarning yaratilishi o'ziga xosdir. har qanday odamda, har qanday oddiy holda. Siz ularni ochib berishingiz va rivojlantirishingiz kerak. Ijodkorlik katta va yorqin iste'doddan tortib, kamtarin va nozikkacha. Ammo ijodiy jarayonning mohiyati hamma uchun bir xil. Farqi ijodning o'ziga xos materialida, yutuqlar ko'lamida va ularning jamiyatlarida va ahariyatida.

An'ana bilan o'rganish shakllari, o'quvchi, o'zlashtirish va uchda o'zlashtirish. ba'zi ma'lumotlar jarayoni, unga ko'rsatilgan muammolarni hal qilish usullarini, teoremlarni isbotlash va boshqalarni takrorlay oladi. bunday qidiruv tajribasi. Yechilishi kerak bo'lgan muammo tanish bo'lganidan qanchalik farq qilsa, talabning o'ziga xos muammosi bo'lmasa, qidiruv jarayonining o'zi shunchalik qiyin bo'ladi, tajriba. Shu sababli, bitiruvchining Cf uchun odatiy hol emas, maktab materialini muvaffaqiyatli o'zlashtirgan maktab, dastur, kechilikka dosh berolmaydi. Kurs intihoni. Universitetdagi vazifalar (xuddi shu material asosida), chunki ular ularni hal qilishda nostandart yondashuvni talab qiladi.

Yangi muammo bilan bog'liq holda yangi gipotезarni ilgari surish tadqiqotchining qobiliyatiga qat'iy bog'liq bo'lgan maxsus faoliyat turlarini talab qiladi. Bu qobiliyatlar o'quvchilarning o'z faoliyatida shakllanadi. Insonning tadqiqot qobiliyatini rivojlantirishda gipotезalarning roli haqidagi hech qanday hikoya, hatto kichik, ammo mustaqil ravishda ilgari surilgan gipotезarni almashtra olmaydi. Bundan tashqari, bir qator muammolarni hal qilish uchun an'anaga e'tibor qaratish ko'zimligi ham ma'lum. butunlay yangi,

kutilmagan nuqtai nazardan yo'llar. Biroq, buni bilish muayyan tergov jarayonida ushbu yangi nuqtai nazarni topishni ta'minlamaydi. Faqat amaliy tadqiqot tajribasi bu qobiliyatni rivojlantiradi.

Ijodiy tajribani shakllantirish uchun maxsus dizaynni yaratish kerak. Pedagog ijodiy yechimlarni talab qiladigan va sharoit yaratadigan vaziyatlar. Bunday vaziyatlarni qurish imkoniyati Ch. ijodini o'rgatish bilan bog'liq, jamiyat tomonidan hal qilingan va ularni hal qilish yo'llari allaqachon ma'lum bo'lgan muammolar bo'yicha amalga oshiriladi. Shuning uchun, o'quv jarayoni uchun va hokazolarning ta'rifi tuzatishlarni talab qiladi. Talabalar faqat chuqurlikda. Holatlar, belgilash bo'yicha, ularning rivojlanish darajasi va tashkiliy faoliyatga qarab, o'qituvchilar yangi qadriyatlarni yaratishi mumkin. Jamiyatlarning yo'qligi, o'qituvchilarning ijodiy faoliyati natijalarining yangiligi ular amalga oshirayotgan ijodiy jarayonning tuzilishini tubdan o'zgartirishga olib kelmaydi. Shu sababli, o'quv jarayoniga nisbatan ijodkorlik inson faoliyatining u uchun sifat jihatidan yangi bo'lgan, jamiyatlarda qadriyatga ega bo'lgan qadriyatlarni yaratishga qaratilgan shakli sifatida belgilanishi kerak, ya'ni. shaxsning jamiyat, subyekt sifatida shakllanishida muhim ahamiyatga ega.

Muammoli vaziyatlarni dekompozitsiya qilish orqali talabalarga taqdim etish mumkin. Yo'llari: o'qituvchi tomonidan muammoning aniq bayoni bilan; talabalarning undagi muammolarni o'zlarini tushunishlari va shakllantirishlari talab qilinadigan vaziyatni yaratish orqali; o'zini-ko'pini aniq belgilangan muammoli vaziyatni yaratish orqali, lekin yechim izlash mantiqiga ko'ra, talaba vaziyatni qurishda o'zi aniqlagan va ko'zda tutgan yangi, bir-birini to'ldiruvchi muammoga kelishi kerak. Maxsus variant - muayyan masalani echish jarayonida talaba vaziyatni qurishda ko'zda tutilmagan yangi muammoni mustaqil ravishda kashf etishi.

Faqat bitta muammoning paydo bo'lishi yoki mavjudligi uni hal qilish imkoniyatini belgilamaydi. Ikkinchisi uchun o'z-o'zidan mashq qilish kerak. Muayyan dastlabki ma'lumotlarni talab qiladigan qidiruv, ya'ni, ma'lumga tayanish, bu qidiruvni amalga oshirishga imkon beradi. Uch. Muammoli vaziyat shart sifatida kerakli ma'lumotlarga ega bo'lgan vazifa sifatida belgilanishi mumkin. Ushbu ma'lumotlarga, u yoki bu shaklda keyingi yechim uchun muammoni shakllantirgan savol qo'yiladi. Shunda har qanday vazifaning mazmuni ma'lum va qidirilayotgan o'rnatilgan ziddiyatga asoslangan muammo bo'ladi. O'zlariga ma'lum bo'lgan bilimlarni tanlab faollashtirish zarurati asosida qurilgan ushbu muammolarni hal qilish jarayonida talabalar mustaqil ravishda hodisalarning chuqur tomonlariga kirib borishlari mumkin. O'qitish amaliyotida faqat gipotezani talab qiladigan vazifalarni qo'llash ham kerak. Bunday holda, talaba asoslangan to'liq qaror qabul qilishi shart emas. U faqat taxminiy tarzda javob izlash rejasini tuzishi kerak. Bu masalalarni yechish talabalarda bilimlarini sifaqar qilish va uni yangi vaziyatlarni tahlil qilish jarayoniga kiritish, yangicha yondashuv, yangi turdagi yechim topishga intilishlarini rivojlantiradi.

Asosiy qism. Faoliyati xilma-xil. U o'ynoqi, tarbiyaviy va kognitiv va o'zgartiruvchi, ijodiy va buzg'unchi, ishlab chiqarish va iste'molchi, iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy bo'lishi mumkin. Ijodkorlik va muloqot maxsus faoliyatdir. Nihoyat, faoliyat sifatida jamiyat tili, inson ruhiyati va madaniyatini tahlil qilish mumkin.

Moddiy va ma'naviy faoliyat

Odatda faoliyat bo'linadi moddiy va ma'naviy.

Material faoliyat atrofdagi dunyoni o'zgartirishga qaratilgan. Atrofdagi dunyo tabiat va jamiyattan iborat bo'lganligi sababli, u ishlab chiqaruvchi (o'zgaruvchan tabiat) va ijtimoiy o'zgaruvchan (jamiyat tuzilishini o'zgartiruvchi) bo'lishi mumkin. Moddiy ishlab chiqarish faoliyatiga tovar ishlab chiqarish misol bo'la oladi; ijtimoiy o'zgarishlar misollari - davlat islohotlari, inqilobiy faoliyat.

Ruhiy faoliyati shaxs va ijtimoiy ongini o'zgartirishga qaratilgan. U san'at, din, ilmiy ijod, axloqiy harakatlar, jamoaviy hayotni tashkil etish va insonni hayot mazmuni, baxt, farovonlik muammolarini hal qilishga yo'naltirishda amalga oshiriladi. Ma'naviy faoliyatga kognitiv faoliyat (dunyo haqida bilim olish), qiymat (hayot normalari va tamoyillarini aniqlash), bashorat qilish (kelajak modellarini qurish) va boshqalar kiradi.

Faoliyatning ma'naviy va moddiy bo'linishi shartli. Darhaqiqat, ma'naviy va moddiy narsalarni bir-biridan ajratib bo'lmaydi. Har qanday faoliyatning moddiy tomoni bor, chunki u qaysidir ma'noda tashqi dunyo bilan bog'liq va ideal tomoni bor, chunki u maqsadni belgilash, rejalashtirish, vositalarni tanlash va hokazolarni o'z ichiga oladi.

Ijodkorlik va muloqot faoliyat turlari tizimi alohida o'rin tutadi.

Yaratilish- bu o'zgaruvchan inson faoliyati jarayonida yangilikning paydo bo'lishi. Ijodiy faoliyatning belgilari o'ziga xoslik, o'ziga xoslik, o'ziga xoslik va uning natijasi - ixtisolar, yangi bilimlar, qadriyatlar, san'at asarlari.

Ijodkorlik haqida gapirganda, ular odatda ijodiy shaxs va ijodiy jarayonning birligini anglatadi.

Ijodkor odam maxsus qobiliyatga ega shaxsni ifodalaydi. Haqiqiy ijodiy qobiliyatlar tasavvur va fantaziyani o'z ichiga oladi, ya'ni yangi hissiy yoki aqliy tasvirlarni yaratish qobiliyati. Biroq, bu tasvirlar

ko'pincha hayotdan shunchalik ajralib turadiki, ularni amaliy qo'llash imkonsiz bo'ladi. Shuning uchun boshqa, ko'proq "dunyo" qobiliyatlar ham muhimdir - bilimdonlik, tanqidiy fikrlash, kuzatuvchanlik, o'z-o'zini takomillashtirish istagi. Ammo bu barcha qobiliyatlarning mavjudligi ham ularning faoliyatida mujassamlanishiga hali kafolat bermaydi. Buning uchun iroda, matonat, tezkorlik, o'z fikrini himoya qilishda faollik talab etiladi. Ijodiy jarayon to'rt bosqichni o'z ichiga oladi: tayyorgarlik, yetuklik, tushunish va tekshirish. Haqiqiy ijodiy harakat yoki idrok sezgi bilan bog'liq - jaholatdan bilimga keskin o'tish, uning sabablari amalga oshirilmaydi. Shunga qaramay, ijodkorlikni kuch, mehnat va tajribasiz keladigan narsa, deb hisoblash mumkin emas. Yoritish faqat muammo haqida qattiq o'ylagan kishiga kelishi mumkin; ijodiy natija uzoq tayyorgarlik va kamolotga jarayoni holda mumkin emas. Ijodiy jarayonning natijalari majburiy tanqidiy tekshiruvni talab qiladi, chunki barcha ijodkorlik istalgan natijaga olib kelmaydi.

Muammoni ijodiy hal qilishning turli usullari mavjud, masalan, assotsiatsiyalar va o'xshashliklardan foydalanish, boshqa sohalarida o'xshash jarayonlarni izlash, allaqachon ma'lum bo'lgan elementlarni qayta birlashtirish, boshqa birovni tushunarli va tushunarli qilib ko'rsatishga harakat qilish va boshqalar.

Ijod taraqqiyotga xizmat qilishi, ijodiy texnika va ijodiy jarayonning elementlarini o'rganish mumkin bo'lganligi sababli, har qanday shaxs yangi bilimlar, qadriyatlar va san'at asarlarining yaratuvchisiga aylinishi mumkin. Buning uchun kerak bo'lgan narsa - yaratish istagi va ishlashga tayyorlik.

Aloqa boshqa odamlar bilan munosabatda bo'lgan shaxs bo'lish usuli mavjud. Agar oddiy faoliyat subyekti-obyekti jarayoni sifatida belgilansa, ya'ni, shaxs (subyekti) atroflagi dunyoni (obyektni) ijodiy ravishda o'zgartiradigan jarayon, keyin aloqa - bu subyekti-subyekti aloqasi sifatida belgilanishi mumkin bo'lgan faoliyatning o'ziga xos shakli bo'lib, bu erda shaxs (subyekti) boshqa shaxs (subyekti) bilan o'zaro ta'sir qiladi.

Muloqot ko'pincha muloqotga tenglashtiriladi. Biroq, bu tushunchalarni ajratish kerak. Muloqot - bu moddiy va ma'naviy xususiyatga ega bo'lgan faoliyat. Muloqot sof axborot jarayoni bo'lib, so'zning to'liq ma'nosida faoliyat emas. Masalan, odam va mashina o'rtasida yoki hayvonlar o'rtasida aloqa (hayvonot bog'i aloqasi) mumkin. Aytishimiz mumkinki, muloqot bu har bir ishtirokchi faol va mustaqil bo'lgan dialog, muloqot esa monolog, xabarni jo'naturvchidan qabul qiluvchiga oddiy uzatishdir.

Muloqot jarayonida adresat (jo'naturvchi) ma'lumotni (xabarni) adresatga (qabul qiluvchiga) uzatadi. Buning uchun subbatoroshlar bir-birini tushunish uchun etarli ma'lumotlarga (kontekst) ega bo'lishi va ma'lumot tushunarli belgilar va belgilar (kod) orqali uzatilishi va ular o'rtasida aloqa o'rnatilishi kerak. Shunday qilib, aloqa - bu xabarni qabul qiluvchidan adresatga o'tkazishning bir tomonlama jarayoni. Muloqot ikki tomonlama jarayondir. Muloqotda ikkinchi subyekti haqiqiy shaxs bo'lmasa ham, unga insoniy xususiyatlar tegishli.

Muloqotni aloqa aspektlaridan biri, ya'ni uning axborot komponenti sifatida ko'rish mumkin. Muloqot, muloqotdan tashqari, ijtimoiy o'zaro ta'sirni va subyektlarning bir-birini bilish jarayonini va bu jarayonda subyektlar bilan sodir bo'ladigan o'zgarishlarni o'z ichiga oladi.

Muloqot jamiyatda kommunikativ funktsiyani bajaradigan til bilan chambarchas bog'liq. Tilning maqsadi nafaqat insonning tushunishini ta'minlash va tajribani avloddan avlodga etkazishdir. Til ham dunyo manzarasini shakllantirishdagi ijtimoiy faoliyat, xalq ruhiyati ifodasidir. Nemis tilshunosi Vilgelm fon Humboldt (1767-1835) tilning professual xususiyatini ta'kidlab, "til faoliyat mahsuli emas, balki faoliyattir", deb yozgan edi.

Faoliyat sifatida o'yin, muloqot va ishlash ostida mehnat tabiat va jamiyatni o'zgartirish, shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish uchun maqsadga muvofiq inson faoliyatini tushunish. Mehnat faoliyati amaliy foydali natijaga qaratilgan - turli xil imtiyozlar: moddiy (oziq-ovqat, kiyim-kechak, uy-joy, xizmat ko'rsatish), ma'naviy (ilmiy g'oyalari va ixtisolar, san'at yutuqlari va boshqalar), shuningdek, insonning o'zini hayotda takror ishlab chiqarish. ijtimoiy munosabatlar yig'indisi.

Me'nat jarayoni uch elementning o'zaro ta'sirida va murakkab o'zaro bog'lanishida namoyon bo'ladi: jonli mehnatning o'zi (inson faoliyati sifatida); mehnat vositalari (odamlar tomonidan ishlatiladigan asboblari); mehnat obyektlari (me'nat jarayonida o'zgartiriladigan material). Tirik mehnat aqliy (bunday olim - faylasuf yoki iqtisodchining ishi va boshqalar) va jismoniy (har qanday mushak ishi) bo'lishi mumkin. Biroq, hatto mushak ishi ham odatda intellektual yuklanadi, chunki inson qiladigan hamma narsani u ongli ravishda qiladi.

Me'nat faoliyati jarayonida ular yaxshilanadi va o'zgaradi, natijada mehnat samaradorligi tobora ortib boradi. Qoida tariqasida, mehnat vositalarining evolyutsiyasi quyidagi ketma-ketlikda ko'rib chiqiladi: tabiiy-asbob bosqichi (masalan, asbob sifatida tosh); artefakt bosqichi (san'iy qurollarning paydo bo'lishi); mashina bosqichi; avtomatlashtirish va robototexnika bosqichi; axborot bosqichi.

Mehnat predmeti - inson mehnati yo'naltirilgan narsa (material, xom ashyo, yarim tayyor mahsulot). Mehnat pirovard natijada moddiylashadi, uning obyektida mustahkamlanadi. Inson obyektini o'z ehtiyojlariga moslashtiradi, uni foydali narsaga aylantiradi.

Mehnat inson faoliyatining yetakchi, dastlabki shakli hisoblanadi. Mehnatning rivojlanishi jamiyat a'zolarining o'zaro qo'llab-quvvatlashini, uning birlashishini rivojlantirishga yordam berdi, mehnat jarayonida muloqot va ijodiy qobiliyatlar rivojlandi. Boshqacha aytqanda, mehnat tufayli insonning o'zi shakllangan.

Bunda shaxsning bilim va ko'nikmalarini shakllantirish, tafakkur va ongni rivojlantirish bo'yicha faoliyat tushuniladi. Shunday qilib, o'rganish ham faoliyat, ham faoliyatning tarjimai sifatida ishlaydi. Mashhur psixolog Lev Semenovich Vygotskiy (1896-1934) ta'limning faoliyatga yo'naltirilganligini ta'kidlagan edi: "Ta'lim jarayonining asosi o'quvchining shaxsiy faoliyatiga asoslanishi kerak va o'qituvchining barcha san'ati faqat rejjasozlik va o'qitish bilan cheklanishi kerak. Ushbu faoliyatni tartibga solish."

Ta'lim faoliyatining asosiy xususiyati shundaki, uning maqsadi atrofidagi dunyoni emas, balki faoliyat mavzusini o'zgartirishdir. Inson muloqot jarayonida ham, ishda ham o'zgaragan bo'lsa-da, bu o'zgarish ushbu faoliyat turlarining bevosita maqsadi emas, balki ularning qo'shimcha natijalaridan faqat bittasidir. Treningda barcha vositalar shaxsni o'zgartirishga qaratilgan.

Ostida o'yin ijtimoiy tajribani takror ishlab chiqarish va o'zlashtirishga qaratilgan shaxsning o'zini ekin ifodalash shaklini tushunish. Gollandiyalik madaniyat nazariyotchisi Yoxan Huizinga (1872-1945) o'yinning konstitutsiyaviy xususiyatlari sifatida ekinlik, ijobiy emosionallik, vaqt va makonda izolyatsiya, ixtiyoriy ravishda qabul qilingan qoidalarining mavjudligini ajratib ko'rsatadi. Ushbu xususiyatlarga virtuallikni (o'yin dunyosi ikki o'lchovli - u ham haqiqiy, ham xayoliy), shuningdek, o'yinning roli tabiatini qo'shish mumkin.

O'yin jarayonida normalar, an'analar, urf-odatlar, qadriyatlar jamiyat ma'naviy hayotining zaruriy elementlari sifatida o'zlashtiriladi. Maqsadlari jarayondan tashqarida bo'lgan mehnat faoliyatidan farqli o'laroq, o'yin muloqotining maqsadlari va vositalari bir-biriga mos keladi: odamlar quvonch uchun quvonadilar, ijodkorlik uchun yaratadilar, muloqot uchun muloqot qiladilar. Insoniyat taraqqiyotining dastlabki bosqichlarida go'zallikni faqat bayramning o'yin vaqtida faqat go'zallik sifatida, foydalilik munosabatlaridan tashqarida his qilish mumkin edi, bu esa dunyoga badiiy munosabatlarni yuzaga keltirdi.

Bu asosan o'yin, o'qish va ish jarayonida sodir bo'ladi. Voyaga etish jarayonida bu faoliyatning har biri doimiy ravishda yetakchi rolini bajaradi. O'yinda (maktabgacha) bola turli ijtimoiy rollarni bajarishga harakat qiladi, ko'proq kattalar bosqichlarida (maktabda, kollejda, universitetda) u kattalar hayoti uchun zarur bo'lgan bilim, ta'lim va ko'nikmalarga ega bo'ladi. Shaxs shakllanishining yakuniy bosqichi birgalikdagi mehnat faoliyati jarayonida sodir bo'ladi.

Muloqot ko'pincha muloqotga tenglashtiriladi. Biroq, bu tushunchalarni ajratish kerak. Muloqot - bu moddiy va ma'naviy xususiyatga ega bo'lgan faoliyat. Muloqot sof axborot jarayoni bo'lib, so'zning to'liq ma'nosida faoliyat emas. Masalan, odam va mashina o'rtasida yoki hayvonlar o'rtasida aloqa (hayvonot bog'i aloqasi) mumkin. Aytishimiz mumkinki, muloqot bu har bir ishtirokchi faol va mustaqil bo'lgan dialog, muloqot esa monolog, xabarni jo'naturvchidan qabul qiluvchiga oddiy uzatishdir.

Muloqot jarayonida adresat (jo'naturvchi) ma'lumotni (xabarni) adresatga (qabul qiluvchiga) uzatadi. Buning uchun suhbatdoshlar bir-birini tushunish uchun etarli ma'lumotlarga (kontekst) ega bo'lishi va ma'lumot tushunarli belgilar va belgilar (kod) orqali uzatilishi va ular o'rtasida aloqa o'rnatilishi kerak. Shunday qilib, aloqa - bu xabarni qabul qiluvchidan adresatga o'tkazishning bir tomonlama jarayoni. Muloqot ikki tomonlama jarayondir. Muloqotda ikkinchi subyekti haqiqiy shaxs bo'lmasa ham, unga insoniy xususiyatlar tegishli.

Muloqotni aloqa aspektlaridan biri, ya'ni uning axborot komponenti sifatida ko'rish mumkin. Muloqot, muloqotdan tashqari, ijtimoiy o'zaro ta'sirni va subyektlarning bir-birini bilish jarayonini va bu jarayonda subyektlar bilan sodir bo'ladigan o'zgarishlarni o'z ichiga oladi.

Mehnat vositalari ish jarayonida ular takomillashtiriladi va o'zgartiriladi, natijada mehnat samaradorligi tobora oshib boradi. Qoida tariqasida, mehnat vositalarining evolyutsiyasi quyidagi ketma-ketlikda ko'rib chiqiladi: tabiiy-asbob bosqichi (masalan, asbob sifatida tosh); artefakt bosqichi (sun'iy qurollarning paydo bo'lishi); mashina bosqichi; avtomatlashirish va robototexnika bosqichi; axborot bosqichi.

Mehnat predmeti - inson mehnati yo'naltirilgan narsa (material, xom ashyo, yarim tayyor mahsulot). Mehnat pirovard natijada moddiylashadi, uning obyektida mustahkamlanadi. Inson obyektini o'z ehtiyojlariga moslashtiradi, uni foydali narsaga aylantiradi.

Mehnat inson faoliyatining yetakchi, dastlabki shakli hisoblanadi. Mehnatning rivojlanishi jamiyat a'zolarining o'zaro qo'llab-quvvatlashini, uning birlashishini rivojlantirishga yordam berdi, mehnat jarayonida muloqot va ijodiy qobiliyatlar rivojlandi. Boshqacha aytganda, mehnat tufayli insonning o'zi shakllangan.

Xulosa. Ta'lim faoliyatining asosiy xususiyati shundaki, uning maqsadi atrofdagi dunyoni emas, balki faoliyat mavzusini o'zgartirishdir. Inson muloqot jarayonida ham, ishda ham o'zgaragan bo'lsa-da, bu o'zgarish ushbu faoliyat turlarining bevosita maqsadi emas, balki ularning qo'shimcha natijalaridan faqat bittasidir. O'yin jarayonida normalar, an'analar, urf-odatlar, qadriyatlar jamiyat ma'naviy hayotining zaruriy elementlari sifatida o'zlashtiriladi. Maqsadlari jarayondan tashqarida bo'lgan mehnat faoliyatidan farqli o'laroq, o'yin muloqotining maqsadlari va vositalari bir-biriga mos keladi: odamlar qivonch uchun qivonadilar, ijodkorlik uchun yaratadilar, muloqot uchun muloqot qiladilar. Insoniyat taraqqiyotining dastlabki bosqichlarida go'zallikni faqat bayramning o'yin vaqtidagi go'zallik sifatida his qilish mumkin edi, bu dunyoga badiiy munosabatni yuzaga keltirgan foydalilik munosabatlaridan tashqarida.

Shaxsning ijtimoiylashuvi asosan o'yin, o'rganish va mehnat jarayonida sodir bo'ladi. Voyaga yetish jarayonida bu faoliyatning har biri doimiy ravishda yetakchi rolini bajaradi. O'yinda (maktabgacha) bola turli ijtimoiy rollarni bajarishga harakat qiladi, ko'proq kattalar bosqichlarida (maktabda, kollejda, universitetda) u kattalar hayoti uchun zarur bo'lgan bilim, ta'lim va ko'nikmalarga ega bo'ladi. Shaxs shakllanishining yakuniy bosqichi birgalikdagi mehnat faoliyati jarayonida sodir bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Muhammadiyeva Z.B., Tasviriyan'at darslarida aksologik yondashuv asosida o'quvchilarning estetik madaniyatini shakllashishi metodikasi. Educational Research in Universal Sciences 2023-yil.
2. Muhammadiyeva Z., Ormonova R.- Increase the craving for creative activity of students in fine arts classes on the example of general secondary training schools. Temrnational Journal of Formal Education. 2023-yil., Volume: 02 Issue: 11.
3. Muhammadiyeva Z.- Tasviriy san'at darslarida o'quvchilarning ijodkorlik kompetentligini shakllantirish metodikasi. Ta'lim va inovatson tadqiqotlar 2023/04. -beti 227-231, 2023-yil.
4. Muhammadiyeva Z.- Tasviriy san'at darslarida o'quvchilarni ijodiy faollik kompetentsiyasini shakllantirish. Xalqaro ilmiy -amaliy anjuman materiallari to'plami. 2022-yil.
5. Muhammadiyeva Z.B., Turayeva F.M.- Methodology of Teaching School Students to Work in Student Structure with Colorful Objects. European Journal of Innovation in Nonformal Education (EJINE). 2022-yil Volume 2 | Issue 5 ISSN: 2795-8612.
6. Маматов Д. К. Индивидуально-психологические детерминанты эффективной управленческой деятельности // Наука. Мысль: электронный периодический журнал. – 2016. – №. 9.
7. Маматов Д.К. Ўқувчиларнинг мустакил таълим олинларида фазвий тасавури ва ижодий қобилиятларини шакллантиришнинг педагогик-психологик асослари// Психология. Бухоро. 2012 йил. 3-сон (7). 93-96 бет.
8. Маматов Д.К. Мустакил таълим – амалий кўнма ва малакаларни шакллантиришга қаратилган тизимли фаоллик// Вухоро давлат университети Педагогик маҳорат. 2-3-сон. 2017, 86-89 бет.
9. Маматов Д.К. Independent work of students and its value in formation of the expert// Психология. Бухоро. 2018 йил. 1 – сон.63-66 бет.
10. Маматов Д.К. Геометрик образлар воситасида ўқувчиларнинг фазвий тасавури ривожлантириши ва унинг психологик асослари // Халқ таълими. 3-сон 2020. 86-92 бет.
11. Маматов Д.К. Independent Work of Students as Factor of Motivation of Educational Activity// Intellectual Archive. Toronto. January. 2016 year. 130-135 page.
12. Маматов Д., Одилова М. Таълим жараёнида ахборот технологияларини қўллашнинг имконияти // Педагогик маҳорат. Бухоро. 2019. 3-сон. 61-69 бет.
13. Odilova M.O. "Improving the pedagogical potential of biology teachers using computer programs" International Engineering Journal For Research & Development 5.9 (2020): 4-4.